

Antalya’da Belediye Reisi Zühtü Beyzade Hasan Bey ve Dönemi (1924–1926)

Evren DAYAR*

Cumhuriyet’in kentsel hayata ilişkin, Antalya’da daha önce olmayan bir duyarlılığı harekete geçirdiğini ifade etmek, şüphesiz, II. Meşruiyet dönemine haksızlık yapmak anlamına gelir. Ne var ki Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren yerel kamuoyunun (*efkâr-ı umumîyye*) beledi meseleler hakkında çok daha duyarlı olduğu da açık bir gerçektir. Bu dönemde yerel kamuoyunun duyarlılığını harekete geçiren en önemli neden ise yerel basının Antalya’daki etkinliği olmuştur. Gerçekten de 1920’li yıllardan itibaren kamuoyunun da etkin bir biçimde müdahil olduğu beledi tartışmalar, en sert eleştirilerin esirgenmediği, müstehzi, aynı zamanda skandalları ve ağır suçları ortaya döken acımasız bir hale gelmiştir. Bu dönemde hedef, eleştirilerin odağında olan belediye reisleri olurken, tartışma konuları ise; temizlik ve çöp toplama meseleleri, kentsel aydınlatmanın yokluğu, içme suyu sorunu, yollar ve sokakların bakımsızlığı, temel besin ürünlerinin fiyatlarında yaşanan artışlar (*ihlikâr meselesi*), tahıl buhranı ve elbette kentte sık sık çıkan yangınlar olmuştur. Örneğin kentin Cumhuriyet dönemindeki ilk belediye reisi olan Yusuf Cemal Efendi’nin müstehzi bir üslupla eleştirildiği bir haberde, yüksek fiyatlardan sitayişle bahsediliyordu:

“Yine soğuklar tesiriyle mi yoksa alakadar belediye memurlarının bu soğuklar sebebiyle sokağa çıkmamalarından mıdır nedir, yağ iki yüze, et de yüze fırladı. Memleketimizde daha evvel görülmemiş olan bu işar (yüksek fiyat) halkımızı daha fazla üşütmektedir. Muhterem Belediye Reisimizin nazar-ı dikkatini celp ederiz. Kar soğuklarıyla işar fırtınaları devam ederse, Reis-i Muhteremimiz gibi kalorisi yerinde olanlar müstesna, hepimiz vefat edeceğiz.”¹

Burada, eleştirinin muhatabı olan Yusuf Cemal Efendi’nin, eleştiri sahibi Antalya gazetesinin kurucularından biri olduğunu hatırlatmak isterim. Bu ilişkiye rağmen böyle bir eleştirinin ifade edilebilmiş olması, beledi meseleler söz konusu olduğunda hatır gönül ilişkilerinin çok da geçerli olmadığını gösterir. Gazetenin 31 Ocak tarihli nüshasında Belediye Reisi’ne teşekkür edilirken dahi aynı müstehzi ve eleştirel üslubun kullanılması, bu nedenledir:

* ABB Antalya Kent Müzesi, tarihçi

“Dünkü neşriyatımızı ehemmiyetle nazar-ı dikkate alan Belediye Reisi biraderimiz, gurebâ (kimsesizler) ve sefili gece gündüz düşündüklerini, bol gıda ve saf hava ile şehrimiz sakinlerinin hepsinin kendisi gibi kalori alabilmesini temin ile meşgul olduklarını, dün rast geldiği kendisi kadar kalorisi mebzûl (çok) bir muhabirimize söylemişlerdir.”²

Öte yandan yerel basın sadece belediye reislerini veya belediyenin yetersizliklerini eleştirmekle yetinmemiş, açıkça yerel kamuoyunu da belediye meselelere karşı “tahrik” etmiştir. Hatta 1924 yılının başlarında belediye faaliyetlerinden duyulan hoşnutsuzluk o derece artmıştı ki, Antalya gazetesi, bütün gücünü kamuoyunun dikkatini belediye sorunlarına çekmeye harcamış; belediye aza (üye) seçimlerinden önce gazetede seçimlerle ilgili anketler yayımlamıştı.

Bir yerel gazetenin, sütunlarında bu nevi anketlere yer vermesi başlı başına ilginç ve şaşırtıcıdır; fakat hiç kuşkusuz daha ilgi çekici olan, okuyucuların bu çağrıya hemen yanıt vermeleridir. Gazetede yayımlanan çok sayıda okur mektubu, hoşnutsuzluğun müşterek olduğunu gösterir. Örneğin Antalya gazetesinin 25 Şubat 1924 tarihli nüshasında yayımlanan bir okuyucu mektubunda geçmiş belediye idarelerine ateş püskürülmüştür:

“Belediyeye kimlerin aza intihabına (seçimine) münasip olduğunu efkâr-ı umumiyyeden sual ediyor ve birkaç gündür listeler neşrediyorsunuz. Bu babda benim fikrim şudur. Mademki hükümet halk hükümetidir, belediye heyeti de hakiki halkın mümessillerinden (temsilci) teşkil etmeli. Devr-i sabıktan (eski zamanlar) beri bir türlü kendilerini belediye, meclis-i idare sandalyelerinden ayırmayan köhne Bizanslılar ortadan çekilmeli, hâlihazırdaki heyetin umumu da istifa etmelidir.”³

Bir başka okur ise “bu memleketin bir ferdi olmak itibarı ile belediye intihabı hakkındaki düşüncemi hülasa (özet) olarak size arz ederim” demiş ve şunları söylemiştir: “Belediye demek memleketin erkânı demektir. Memleketini çok sevenler menfaati, iltiması, himayeyi bırakıp Cenab-ı Hakk’ın buyurduğu gibi işi ehline tevdi etmelidirler. Memleketimiz cidden acınacak bir haldedir. Az zamanda çok iş görmek mecburiyetinde bulunuyoruz. O sebeple tecrübe sahibi kişileri intihap etmek mecburidir.”⁴ Bir başka okuyucu ise “şimdiye kadar belediye azalığında bulunmamış, didiklenmemiş, erbab-ı namustan zevatların” aza seçilmesini talep etmiştir.⁵

Örneklerin sayısı arttırılabilir. Yerel kamuoyu duyarlılığının ölçüsü kaçmış mıdır?

Okuyucuların gönderdiği mektuplardan bazıları gerçekten de bu izlenimi yaratır. Öyle ki Süngerci Recep dahi tartışmaya müdahil olmuştur: “Ceridenizde 1924 senesi için belediye azalığına namzet (aday) olarak birçok ismi okudum ve bazı münasip zevatın isimlerinin bulunmadığını gördüm.” Süngerci Recep’in “belediye azalığına münasip” bulunduğu zevat ise şunlardır: İskele’de Mavuna Reisi Kambur Hilmi Kaptan, Kambur Hilmi Kaptan’ın ortağı

Kırçapoz Süleyman Reis, Hacı Baltaoğlu, Süngerci Ahmet Reis, İskele sagirlerinden Rodoslu Şaban Efendi, Kıbrıslı Hamal Ali.⁶

Nihayetinde, yerel kamuoyunun beledi meselelere ilişkin duyarlılığını da gösteren bütün bu eleştiriler 1924 yılı ilkbaharında gerçekleştirilen belediye seçimlerinde sonucunu vermiş ve belediye reisliğine, 19. yüzyılın sonlarında Antalya Ticaret Odası reisliğinde de bulunmuş, kömür tüccarı Zühtü Beyzade Hasan Bey seçilmiştir.

Hasan Bey'in riyasetinin ilk dönemlerinde yerel basında çıkan birçok haber, kamuoyunun beklentilerini ve yeni belediye heyetine yönelik umutları da açığa vurur. Onun sadece hayat pahalılığına değil, kentin imar ihtiyacına da çare olacağı düşünülüyor, sözgelimi Antalya gazetesinin başyazarı Dr. Ferruh Niyazi, yeni belediye heyeti ve Belediye Reisi'nin gelecekteki icraatları hakkında oldukça umutlu bir tablo çiziyor ve yeni heyetten beklentilerini dile getiriyordu: "Belediye bütçesinin her faslı ve her maddesi bu güzel yurdun ihtiyaç ve dertlerinin çok makul düşünüldüğünü gösteriyor. Belediye heyetimizin faaliyetleri, Vali Sabri Bey'in himmetleri, kalbimizi kemiren harabiyet derdini söküp atacaktır. Artık bundan şüphe etmiyoruz."⁷

Ne var ki umut dolu günler oldukça kısa sürmüş ve Zühtü Beyzade Hasan Bey'e yönelik eleştiriler, reisliğinin neredeyse ilk aylarından itibaren başlamıştır. Eleştiri nedenlerinden ilki kentte yaşanan ekmek buhranıdır. Bu nedenle 22 Ağustos 1924 tarihli Antalya gazetesi "Şehrimizde Ekmek Derdi" başlığıyla çıkar,⁸ 22 Ekim 1924 tarihli gazetede ise kamuoyuna şu soru yöneltilmiştir: "Bu memlekette belediye mi yoksa ekmekçiler mi hâkimdir?"⁹

Zühtü Beyzade Hasan Bey ve riyasetine yönelik bir diğer eleştiri konusu ise sokakların temizliği ve kamu sağlığıdır. Bu dönemde yerel gazeteler aracılığıyla belediyenin "nazar-ı dikkatine sunulan" en önemli sorunlar; umumi helâların durumu, açıkta yiyecek ve içecek satan esnafın pervasızlığı, kasapların mahalle aralarında hayvan boğazlamaya kalkışması, kent içinde kalan mezarlıkların bakımsızlığı gibi meseleler olmuştur.¹⁰

Öte yandan 1925 yılının son aylarına gelindiğinde Zühtü Beyzade Hasan Bey'e yönelik eleştirilerin üslubu o denli sertleşmiştir ki, bu eleştiriler, Belediye Reisi ile belediye meclis azalarının istifasını sonuçlayan süreci de başlatmıştır. Şimdi bu tartışmanın başlangıcına ve gelişimine kısaca göz atalım.

1925 KALEİÇİ YANGINI VE ZÜHTÜ BEYZADE HASAN BEY'İN İSTİFASI

Zühtü Beyzade Hasan Bey'in riyasetine yönelik eleştiriler 1925 yılının Kasım ayında kentte çıkan yangın nedeniyle oldukça ağırlaşır. Zira 21 Kasım'da (1925) çıkan yangın, güpegündüz

dört evin kül olmasına neden olmuştur. Bu nedenle Antalya gazetesinin 23 Kasım tarihli başmakalesinin konusu “yangın ve belediye meselesi”ne ayrılmıştır. Eleştiriler o denli ağırdır ki, “belediyenin ihmal ve la-kaydısı”, “herkesi kendisine beddua ettiren belediye heyeti” gibi sözler havada uçuşur:

“Dün yazdığımız vecihle evvelki gün şehrimizde güpegündüz dört evin feci bir biçimde yanmasını seyreden, sür’at-i vuku’ (olma biçimi) hakkındaki tahkikatının henüz hitama ermediğini (sonuçlanmadığını) öğrendiğimiz bu yangın faciası bize çok elem (ağır) geldi. Her şeyden ve herkesten evvel belediyenin ihmal ve la-kaydısından mütevellit (ilgisizlikten doğan) mühim bir zarar halinde kaydetmeye mecbur olduğumuz bu yangın meselesi zavallı şehrimizin pek kara bahtının en kara ve en acı emsalidir. Sandalye davası hüküm sürerken memleketin bahtı üzerindeki siyah gölgenin zevaline (bırakıp gitmek) inanmak ne büyük bir gafletmiş. Bu gün kemal-i salahiyetle (geniş yetkiyle) soruyoruz: İki gün evvelki yangının yıkıp kül ettiği serveti kim ödeyecektir? Dört evin eşyası ve her şeyi ile beraber yanmasına seyirci kalan, pis bir tulumba, kırık iki kanca ile herkesi kendisine güldüren ve beddua ettiren belediye heyeti vicdani bir azap, vicdani bir mesuliyet karşısında değil midir?”¹¹

Bu makalenin yayımlanmasından iki gün sonra Belediye Reisi, gazeteye –tartışmayı daha da alevlendirecek olan– bir mektup göndererek iddiaları yanıtlar. Antalya’da yayımlanan bu mektupta Belediye Reisi, yangının tabî bir afet olduğunu ve ne zaman zuhur edeceğini hiç kimsenin tahmin edemeyeceğini söylemiştir: “Bırakın belediyeyi bir fert bile ister mi ki memleketine halel gelsin? İşte bu hakikat göz önünde bulundurulursa belediye heyetine kimse mesuliyet yükleyemez. Harik (yangın) sırf Antalya’ya mı mahsustur? İstanbul’da da harikler meydana geliyor ama orada kimse çıkıp da evlerimiz yandı diye belediyeyi mesul tutmuyor.”¹²

Antalya gazetesi ise Belediye Reisi’nin bu mektubuna –ya da gazetenin ifadesiyle “bu garip müdafaaya”– kısa bir yanıt vermiş ve Belediye Reisi’nin okuma yazma bilip bilmediğinin dahi meçhul olduğunu, “sakız gibi yapıştığı sandalyenin kendisine yüklediği vazifeyi anlamamakta direndiği”ni iddia etmiştir.¹³ Gazetenin aynı nüshasında “Reis Bey’in efkâr-ı umumiyenin yangın meselesi ile olan derece-i alakasını anlaması için” eski Antalya mebusu Hasan Tahsin’in mektubu da yayımlanmıştır. Hasan Tahsin, mektubunda, “Belediye Reisi ve azaların gösterdikleri zaaf-ı acze (çaresizlik) bakıp da gaddar olmamanın elden gelmediğini” vurgulamış, mevcut belediye heyetinin “Antalya için büyük bir talihsizlik olduğunu” iddia etmiştir.¹⁴

Öte yandan bütün bu eleştiriler kısa sürede etkisini göstermiş, 24 Kasım 1925’de belediye meclis azası Şevket Bey görevinden istifa etmiştir.¹⁵ Ayrıca yangından sonra Antalya’ya Ankara’dan mülkiye müfettişleri de gelmiş ve yangın meselesinde belediyenin bir ihmalinin olup olmadığını araştırmaya koyulmuştur.¹⁶

Aralık ayının ilk günlerine gelindiğinde ise belediyeye ve Belediye Reisi'ne yönelik eleştirilere başka konular da eklenir. Eleştirilerden ilki kömür meselesi ve kentte yaşanan kömür bühranıdır. 8 Aralık 1925 tarihli Antalya gazetesi “Halk Kömürsüzlükten Muzdarip” başlığı ile çıkar ve kentte yaşanan kömür bühranının, kendisi de kömür tüccarı olan Belediye Reisi ile ilgisi olabileceği ima edilir: “Ormanlığının bolluğu ile maruf (tanınan) memleketimizde halk kömür tedarik edemiyor. Acaba bu durum memleketin ihtiyacı ile alakadar olması lazım gelen Belediye Reisi'nin kömür ticareti ile işgal eylesinden mi mütevellittir? Bu cihetin tahkiki ile halk ihtiyacının temini hususunu alakadarından ve makam-ı vilayetten istirham ederiz.”¹⁷

Antalya gazetesinin 11 Aralık 1925 tarihli nüshası ise “Belediye Reisimiz Memleketin Sıhhati ile Ne Kadar Alakadar Oluyor?” başlığıyla çıkmış ve Belediye Reisi ile onun müsaadesi sebebi ile “kanun tanımayan kasaplar” şiddetle eleştirilmiştir:

“Her tarafta kasaplar için bir salhane yapılır, her kasap keseceği hayvanı orada kesmeye ve onu damgalamaya mecburdur. Antalya'da ise iş bunun aksidir. Şarampol Çayı'nın üzerinde hayvan kesilir, kanları bağırsakları aşağıda birçok halkın istimal ettiği (kullandığı) suyun içine atılır. Et muayene görmez, memleketin sıhhati noktasından Sıhhiye Müdürü durumla alakalanır, bu babdaki müzakeresi ise Belediye Reisi tarafından görmezden gelinir. Çavuş müdahale etmek ister; Reis, “*ilişmeyiniz*” diye tezkire yazar. Hep bu işler atideki (gelecekteki) seçimde kasaplardan alacağı üç-dört rey (oy) için yapılır. Memlekette Belediye Kanunu var ise ve halkın sıhhati düşünülüyor ise herhangi bir kasap salhaneye sevke mecbur tutulmalıdır. Biz bu meselenin iç yüzünü her gün birer parça neşredeceğiz.”¹⁸

Gazetenin 24 Aralık tarihli nüshasında da “kanun tanımayan kasapların” bir gece evvel, Şarampol Çayı'nda hayvan kestikleri ihbar edilmiş, Şarampol Polis Karakolu'ndan Emin Efendi'nin olaya müdahale ederek kesilen etleri belediyeye gönderdiği; ancak Belediye Reisi'nin etleri tekrar sahiplerine iade ettiği, hatta cezai yaptırıma bile lüzum görmediği yazılmıştır: “Sıhhat-i umumiyyeyi alakadar eden bu uygulamaya hayret ediyor, Reis'in belediyecilikten anlamadığını şu haliyle tahkik eden Reis Bey hakkında kanunun bir an evvel icrasını Vilayetten rica ediyoruz.”¹⁹

Belediye Reisi Zühtü Beyzade Hasan ve riyasetine yönelik bütün bu eleştiriler sonraki günlerde de devam etti. Örneğin 10 Aralık tarihli gazetede, Antalya'da sorumluluklarını bilen bir belediye olmadığı dile getirilmiş;²⁰ gazetenin 11 Aralık 1925 tarihli nüshasında ise Belediye Reisi'nin reislik makamında bulunmasının kanunsuz olduğu iddia edilmiştir.²¹ Nihayet bütün bu ithamlar, Aralık ayının sonlarına gelindiğinde belediye heyetinin istifasını sonuçlayarak (27 Aralık'ta belediye azalarından; Karakaşzade Hüsnü, Kabadayızade Hüseyin

Beyler ile Kesikçizade Mehmet Efendi istifa etmişti) Giritli Zeki'nin belediye reisliği döneminin de kapısını aralamıştır.²²

Notlar

¹ *Antalya*, 30 Kânun-u Sani 1340/30 Ocak 1924.

² *Antalya*, 31 Kanun-u Sani 1340/Ocak 1924.

³ *Antalya*, 25 Şubat 1340/1924.

⁴ *Antalya*, 22 Şubat 1340/1924.

⁵ *Antalya*, 24 Şubat 1340/1924.

⁶ *Antalya*, 22 Şubat 1340/1924.

⁷ *Antalya*, 4 Mayıs 1340/1924.

⁸ *Antalya*, 22 Ağustos 1340/1924.

⁹ *Antalya*, 22 Teşrin-i Evvel 1340/22 Ekim 1924.

¹⁰ Örnekler için bkz. *Antalya*, 23 Teşrin-i Evvel 1340/23 Ekim 1924; *Antalya*, 18 Teşrin-i Sani 1340/18 Kasım 1924; *Antalya*, 11 Kanun-u Evvel 1341/11 Aralık 1925; *Antalya*, 14 Kanun-u Evvel 1341/14 Aralık 1925; *Antalya*, 18 Kanun-u Evvel 1341/18 Aralık 1925; *Antalya*, 19 Kanun-u Evvel 1341/19 Aralık 1925; *Antalya*, 24 Kanun-u Evvel 1341/24 Aralık 1925.

¹¹ *Antalya*, 23 Teşrin-i Sani 1341/23 Kasım 1925.

¹² *Antalya*, 25 Teşrin-i Sani 1341/25 Kasım 1925.

¹³ *Antalya*, 26 Teşrin-i Sani 1341/26 Kasım 1925.

¹⁴ *İbid.*

¹⁵ *İbid.*

¹⁶ *Antalya*, 3 Kanun-u Evvel 1341/3 Aralık 1925.

¹⁷ *Antalya*, 8 Kanun-u Evvel 1341/8 Aralık 1925.

¹⁸ *Antalya*, 11 Kanun-u Evvel 1341/11 Aralık 1925.

¹⁹ *Antalya*, 24 Kanun-u Evvel 1341/24 Aralık 1925.

²⁰ *Antalya*, 10 Kanun-u Evvel 1341/10 Aralık 1925.

²¹ *Antalya*, 11 Kanun-u Evvel 1341/11 Aralık 1925.

²² *Antalya*, 27 Kanun-u Evvel 1341/27 Aralık 1925.